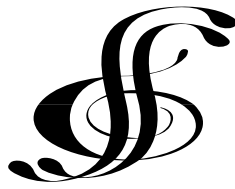

Mussorgskijs
"Udstillingsbilleder"
med
Aarhus
Symfoniorkester

Historien bag "Udstillingsbilleder"

Komponisten Mussorgskij skrev dette musikstykke i 1874.

Mussorgskijs nære ven maleren, arkitekten og designeren Victor Hartmann døde som ung, og hans venner arrangerede en udstilling af hans malerier og tegninger året efter. Da Mussorgskij besøgte denne udstilling, blev han så grebet af billederne og minderne om sin ven, at han straks gik i gang med at komponere nogle klaverstykker over udstillingen. Der beskrives 10 billeder med en lille gåtur/promenade imellem. Han kaldte stykkerne for "Hartmann" og han var meget inspireret og skrev det hele på to uger. Til en kunstneren skriver han om arbejdsprocessen:

"... ideer, melodier kommer af egen fri vilje til mig som stegte duer flyvende lige ind i munden – jeg stopper mig og frådser og bliver helt forædt. Jeg kan knap nå at få dem på papiret hurtigt nok."

50 år senere skrev komponisten Ravel klaverstykkerne ud for symfoniorkester, og først da blev værket kendt og populært.

Programmusik

"Udstillingsbilleder" er programmusik, dvs. musik der beskriver noget konkret. Derfor kan man også arbejde meget konkret med musikken.

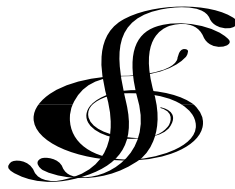
På de følgende sider beskrives seks af satserne, og der gives ideer til, hvordan man kan arbejde med musikken sammen med eleverne.

Originalnoder

God fornøjelse med hele materialet!

Med venlig hilsen **Aarhus Symfoniorkester**

“Promenade”

Ved ankomsten til en kunstudstilling “promenerer” man rundt i de store gange og sale og får et overblik over stedet og billederne. Derefter går man rundt og nærstuderer nogle af billederne. Musikken i denne sats er flot og pompøs. Hovedtemaet spilles først af trompeten alene og gentages så af horn og orkester, trompet og horn/orkester fortsætter deres dialog. Strygerne bryder ind med et sidetema, som der så spilles videre på af hele orkesteret. Hovedtemaet vender tilbage i messingblæserne og afrundes af orkesteret. Satsen varer ca. 1 min. og 40 sekunder, og går derefter direkte over i “Gnomen”.

“Gnomen”

Det første billede forestiller en gnom/lille dværg med korte krogede ben og en meget uregelmæssig gang. Han er arrig, grotesk, og tumler og slæber sig af sted. Musikken i starten af satsen er kort og pludselig. Træblæsere suppleret af percussion spiller et nedadgående snublende tema med underliggende strygere. Dybe træblæsere, messingblæsere og pauker byder ind med et tungt, dybt og langsomt tema, temaerne blandes. Satsen varer ca. 2 min.

“Bydlo”

Bydlo betyder oksekærre på polsk, og her har Mussorgskij forestillet sig en tegning af en gammel oksekærre, der skramler af sted på den mudrede landevej. I musikken kan man høre, hvordan okserne går tungt og adstadigt og hjulene drejer ensformigt rundt, det høres som de dybe strygere og blæsere. Den nærmer sig og forsvinder igen, crescendo og diminuendo. En gammel russisk folkemelodi spilles af en tuba eller den lidt mindre euphonium, måske er det kuskens vemodige sang. Satsen varer ca. 2 min. og 30 sek.

“Kyllingernes dans i æggeskaller”

Dette billede er en kostumetegning. Hartmann havde fået til opgave at lave dekorationskostumeudkast til en balletforestilling, hvor eleverne skulle optræde som fugle og kyllinger i deres æg. Balletpigerne har “æggeskaller” på ved overkroppen. Mussorgskij bruger primært træblæsere til at beskrive denne hønsegård af trippende kyllinger. Obo og klarinet tripper af sted på kyllingefødder, fløjten “pipper” og bratschen er hønemor. Satsen varer ca. 1 min.

“Baba Yaga” – hytten på hønsefødder

Hartmanns billede forestiller et bronze-ur formet som Hytten på hønsefødder, som ejes af den grusomme gamle heks Baba Yaga, som alle russiske børn kender og frygter. Baba Yaga kendes fra den slaviske mytologi, hun er vild, skræmmende og mystisk, og musikken i denne sats er på samme måde vild og energifyldt. Strygere og pauker starter, og orkesteret spiller med. Trompeterne bryder ind med et tema, som orkesteret også overtager. Et stille og mystisk mellemstykke afbryder, men de voldsomme effekter kommer igen til sidst. Satsen varer ca. 3 min. og 30 sekunder. og går direkte over i “Den store port fra Kiev”.

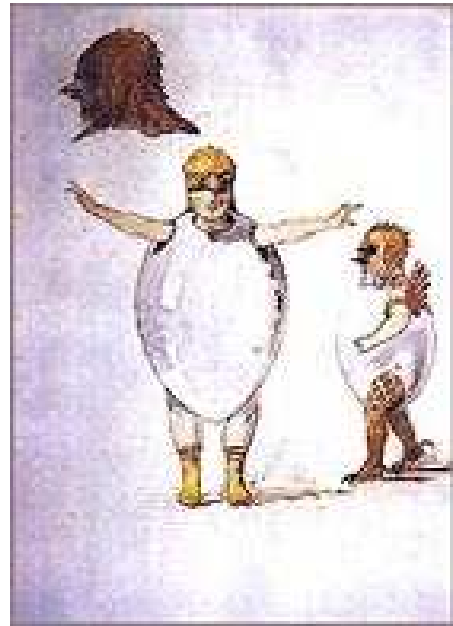
“Den store port fra Kiev”

Denne port er bygget i massiv, russisk stil med kupler, spir og klokker. Musikken er pompøs processionsmusik, flot messingtema på en baggrund af bred strygerklang og slagstøjseffekter. Undervejs undersøges detaljer ved bygningen ved mere stille musik, men satsen slutter stort og pompøst med genkendelse fra startens Promenade. Satsen varer ca. 5 min. og 30 sekunder og afslutter hele værket.

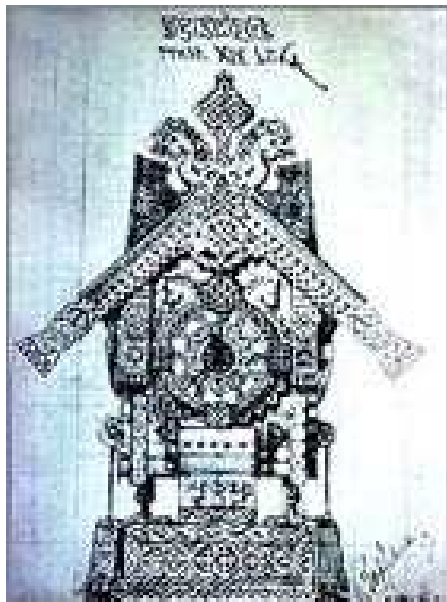
Nogle af Hartmanns billeder:

Gnomen

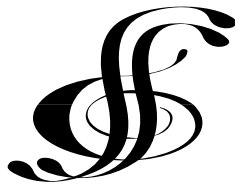
Kyllingernes dans i æggeskaller

Baba Yaga

Den store port i Kiev

Undervisnings-ideer - Udstillingsbilleder

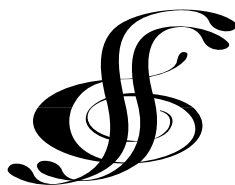
De seks nævnte satser er meget forskellige, fra den statelige Promenade over den spøjse Gnom, den dystre oksekærre og de lyse og lette Kyllinger, den voldsomme Baba Yaga og den pompøse Port i Kiev. Musikken er meget taknemmelig at arbejde med, satserne er korte, og de er komponeret med henblik på få billeder på nethinden.

Undervisningsforløb:

1. Spil Promenaden for eleverne, fortæl dem om Udstillingsbilleder ud fra lærerarket og snak med dem om, hvordan man går fra billede til billede på en kunstudstilling. Lad eleverne "promenere" rundt i lokalet, mens de hører Promenaden igen.
2. Spørg dem, hvilket instrument, der starter med at spille, og spil starten for dem igen. Giv dem eventuelt til opgave at finde på en tekst til denne hovedmelodi – det giver en meget god fortrolighed med musikken.
3. Nu kan der arbejdes videre med de andre satser: Man kan enten lave et tværfagligt forløb mellem musik og billedkunst, hvor man fortæller eleverne historierne bag satserne, arbejder med stemninger, farver og udtryk, og lader dem tegne og male til og lave en fælles udstilling. Eller man kan arbejde mere i dybden musikfagligt og eksperimenterende med nogle enkelte satser. Ideer til begge forløb beskrives i det følgende.

Musik og billedkunst – lav jeres egne udstillingsbilleder:

1. Hvert enkelt billede beskrives for eleverne ud fra lærerarket, så de kan tegne billedet, mens de lytter til musikken. Snak undervejs med dem om, hvordan musikken lyder (højt/dybt, kraftigt/svagt, hurtigt/langsomt, uhyggeligt/pompøst/fjøllet), og hvordan det kan give dem ideer til deres billeder. Hver sats spilles for dem flere gange, så de kan nå at tegne eller male deres billeder.
2. Dette arbejde kan også foregå i billedkunstlokalet, hvor eleverne kan arbejde i andre materialer (Gnomen og Baba Yaga som lerfigurer, Porten i Kiev som oliemaleri eller akvarel, Kyllingernes dans i æggeskaller som collage m.m.), stadig mens de lytter til musikken.
3. Eleverne kan deles i grupper, der arbejder med hver sit billede, eller de kan tegne alle billederne hver især. Læreren kan også udvælge en sats/billede og lade eleverne arbejde i dybden med det.
4. Husk titler på billederne, og lav en udstilling med titlen "Mussorgskijs Udstillingsbilleder, koncert 27. marts 2009"
5. Tal om hvilken sats, de ser mest frem til at høre ved koncerten og hvorfor.

Musikfagligt og eksperimenterende arbejde:

"Gnomen"

1. Fortæl eleverne, at denne musik beskriver en person (fortæl dem ikke titlen) og måden denne person er på og bevæger sig på. Bed dem om at prøve at forestille sig denne person, mens de lytter.
2. Spil satsen for dem, og lad dem bagefter fortælle om, hvad de tænkte og spørg ind til, hvad det var i musikken, der gav dem disse associationer.
3. De skal nu prøve at vise deres person med kroppen. Spil musikken igen, mens de går rundt mellem hinanden og tydeligt viser, hvordan de ser ud, deres humør, deres væremåde. Læg vægt på en god gangart. Husk at de skal mime – ingen lyd!
4. Fortæl dem til sidst titlen på Hartmanns billede. Kan de høre, at det er en lille gnom, der beskrives i musikken? Diskuter gerne. Hvis der er stemning for det, kan man slutte af med, at de tegner gnomen (eller former ham i ler), gerne en gnom med elementer fra deres "egen" figur, mens de genhører musikken.

"Bydlo"

Denne sats starter helt stille, stiger i styrke og falder til sidst igen. Dynamik er et grundlæggende musikalsk virkemiddel, og denne form med crescendo – decrescendo vil være oplagt at arbejde med.

1. De musikalske tegn for crescendo og decrescendo kan tegnes på tavlen og deres betydning forklares:
- 2.

3. Eleverne kan nu prøve med stemmen at lave crescendo og decrescendo. En sætning (vælg selv) gentages om og om igen, startende helt stille og så kraftigere og kraftigere – og så svagere og svagere igen. Det sidste er det sværeste. Læreren kan vise med hånden, hvordan lydstyrken skal stige, en primitiv form for at dirigere. Når de har styr på det, kan eleverne skiftes til at dirigere.
4. Man kan også vise med hele kroppen, hvor kraftigt noget er. Når musikken er helt stille, er man sammenkrøbet på gulvet, og jo mere musikken stiger, jo mere retter man sig op. Ved helt kraftig musik, skal man hoppe med hænderne over hovedet. Spil noget musik for dem, en CD eller nogle klavertoner og skru op og ned for styrken og lad dem bevæge sig efter dynamikken. Lav også gerne stop i musikken, hvor de skal "fryse".
5. Lad nu eleverne spille på nogle instrumenter, f.eks. xylofoner, hvor de øver sig i denne form: At starte helt stille, spille kraftigere og kraftigere og til sidst svagere og svagere igen. Også til denne leg kan de skiftes til at dirigere lydstyrken med hånden.

6. Satsen kan nu spilles for eleverne med fokus på dynamikken. Fortæl dem om billedet med oksekærren, der kommer kørende og forsvinder i den fjerne igen. Tal om hvilke instrumenter, de forbinder med henholdsvis stille og kraftig musik, hvilken stemninger musikken giver udtryk for med henholdsvis stille og kraftig musik, hvilke ting, der vil være bedst at udtrykke med henholdsvis stille og kraftig musik m.m.

“Kyllingernes dans i æggeskaller”

1. Tal først fælles om:
Hvordan ser der ud i en hønsegård? (kyllinger, høns, hanen, tripper/piler rundt, pikker korn). Og hvordan kan balletbørn vise det? Lad eleverne prøve at mime en hønsegård.
2. Lad eleverne lave tegninger/malerier af motivet (enten fællesbilleder eller hver for sig)
3. Fortæl dem nu, at de skal vise deres billede i musik / lydcollage, og snak med dem om:
  - Hvordan kan man vise en ballethønsegård med musik (hurtige, høje toner)
  - Hvilke instrumenter/ting i musiklokalet kunne man bruge til at vise det?
  - Hvilke instrumenter i et symfoniorkester kunne bruges?
4. I grupperne laver eleverne nu lydcollager over deres eget billede ud fra de instrumenter og ting, der nu er i musiklokalet.
5. Grupperne spiller lydcollagerne for hinanden og giver respons (hvad virkede godt)
6. Først nu må klassen høre satsen på CD
7. Snak om Mussorgskijs valg af instrumenter og melodier, og sammenlign med deres eget stykke.
8. Dette forløb med fokus på de musikalske virkemidler strækker sig over to dobbeltlektioner. Man kan godt lade dem komponere uden at tegne og dermed nå det på én dobbeltlektion.

“Baba Yaga”

1. Fortæl levende om denne uhyggelige heks, der hersker over skoven og de vilde dyr, bor i en hytte på hønsefødder, har knivspidse tænder og spiser børn!
2. Lad eleverne lytte til musikken, og lad dem efterfølgende fortælle og vise, hvordan de forestiller sig hende og hvilken handling, de forestiller sig i musikken.
3. I små grupper kan de nu mime heksen Baba Yaga til musikken, flyver hun rundt eller går hun krumbøjet og gnæggende? Måske er der en handling, som gruppen kan spille for de andre til musikken.
4. Tal om musikkens virkemidler. Hvordan kan man høre, at hun er farlig? Hvilke instrumenter? Hvilke rytmer, hvilken dynamik, andet?